

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA SPOLEČENSKÝCH VĚD

Filosofie dějin: Jared Diamond a filosofie dějin

(Bakalářská práce)

Philosophy of History: Jared Diamond and the Philosophy of History

(Bachelor Thesis)

Autor práce: Eva Bažantová,
Anglický jazyk se zaměřením na vzdělávání,
společenské vědy se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Jan Brett

České Budějovice 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: _____

Podpis: _____

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce, Mgr. Janu Brettovi, za ochotu, rady, pomoc, kritiku a podněty k novým myšlenkám při psaní mé bakalářské práce. Děkuji i své rodině za podporu během mých studií.

Obsah

Úvod	7
I. Klasická filosofie dějin – G. W. F. Hegel	9
Metody a principy klasické filosofie dějin	14
II. Kritika Hegela – Karl Raimund Popper	16
„Anti-naturalistický“ historicismus	18
„Pro-naturalistický“ historicismus.....	19
Shrnutí Popperovy kritiky	21
III. Perspektivy nové filosofie dějin – Jared Diamond.....	22
Vývoj člověka napříč tisíciletími.....	24
Odrážový bod	25
Rozcestí společností – rozvoj domestikace, písma a zemědělství.....	26
Nemoci	29
Zániky společností.....	30
Mezi řádky.....	31
Metody a principy nové filosofie dějin	32
Pojetí svobody člověka.....	33
Závěr.....	35
Summary	36
Literatura a zdroje	37

Anotace

Zdá se, že filosofie dějin, v klasické podobě, je po zkušenostech z 20. století mrtvou disciplínou. Při uvažování nad Jaredem Diamondem jako nad filosofem dějin je nutno začít u G. W. F. Hegela, který je považován za stěžejní pilíř klasické filosofie dějin. Tuto „tradiční“ filosofii dějin si představíme na jeho názorech.

Výše zmínění autoři, Hegel i Diamond, se zajímají o vývoj lidstva, společností a vysvětlení dějinného vývoje. Přesto jeden z nich za filosofa považován vůbec není - je přírodním vědcem, který se zabývá biologií, genetikou a etologií ptáků. Pokusím se prokázat, že existují důvody, proč můžeme i Jareda Diamonda za filosofa dějin pokládat.

Teorie filosofů dějin je třeba diskutovat, zamyslet se nad nimi a případně je rozvíjet. Odhalení nových směrů ve filosofii dějin by nám mohlo pomoci předpovědět, kam se tento obor bude ubírat dál, nebo zda je skutečně mrtvý. Předpoklad je takový, že filosofie dějin mrtvou disciplínou je. Stále se dá zachránit, a to tím, že se stane seriózní exaktní vědou, po vzoru Diamonda, který je inspirován programem E. O. Wilsona a jeho Sociobiologií, a dalších.

Klíčová slova:

Filosofie dějin, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Jared Diamond

Abstract

The philosophy of history seems to be dead in its classical point of view according to the experience from the 20th century. When we want to think of Jared Diamond as a philosopher of history, we have to start right at G. W. F. Hegel, who is considered to be the key personality of the traditional philosophy of history. Hegel's opinions are about to be revealed to understand what is the "traditional" philosophy of history about.

All three philosophers – Diamond, Fukuyama and Hegel – work with the topic of the evolution of the human kind and the society as a whole. They try to find out the rules of the development of the mankind. However, one of them is not considered to be a philosopher. Jared Diamond is a scientist, who deals with biology, genetics. His major work is about the behaviour of birds. I will reveal that there are facts, which prove Jared Diamond may be considered as a philosopher of history.

We have to discuss and think of the theories of the philosophers of history. Some of them may be developed to become more precise. A revelation of the new ways how to work with the philosophy of history must be done. It could help us to claim whether the philosophy of history is dead, which is the supposition. The philosophy of history could be saved – it would have to use the approach of science. This approach is used by Jared Diamond, who was inspired by Edward O. Wilson and his Sociobiology and others.

Key words:

The philosophy of history, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, Jared Diamond

Úvod

Filosofie dějin usiluje o vysvětlení příčin vývoje dějin lidstva. Snaží se najít zákonitosti, na základě kterých se dějiny utvářely. Za pomoci oněch zákonitostí a jevů se filosofie dějin přičiňuje o vytvoření obrazu dějin jako celku. Dějiny tento filosofický obor zkoumá z různých úhlů, popisuje, proč se vývoj ubíral právě tímto směrem, usiluje o nalezení odůvodnění.

Na dějiny se tento myšlenkový směr snaží navázat přítomností. Snaží se najít odůvodnění pro přítomnost – proč se věci mají tak, jak se mají, a ne jinak. Zkoumání minulosti v souvislosti s přítomností nám může pomoci předvídat směr vývoje dějin budoucích. Proto je důležité, podle filosofů dějin, se dějinám kriticky věnovat.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel¹ a filosofie dějin patří neodmyslitelně k sobě. Hegela řadíme mezi představitele klasické filosofie dějin. Dalšími filosofy dějin jsou Karl Marx², Francis Fukuyama a další. Hegel i Fukuyama psali o „konci dějin“, každý svůj „konec“ vyjádřil po svém. Končí tedy dějiny? Co nastane po „konci dějin“, pokud nějaký existuje?

Kritikem filosofie dějin, tedy i Hegelových teorií, byl Karl Raimund Popper. Ve svém díle *Bída historicismu* obviňoval filosofy dějin, že nesou vinu za uplynulé události 20. století. Jsou Popperovy argumenty přesvědčující? Odpověď na tuto otázku je jedním z cílů mé práce.

Filosofie dějin je oborem plným mnoha faktů z historie lidstva, ale dá se o ní říci, že je mrtvým oborem? Je přínosné rozvíjet teorie filosofie dějin v současné době a v budoucnosti? Existují nové způsoby, jak vysvětlovat filosofii dějin? Můžeme Jareda Diamonda³ také zařadit mezi filosofy dějin? Přistupuje k této disciplíně podobným způsobem jako již zmíněný Hegel či má zcela odlišný přístup k dějinám? Diamond se zabýval především osudy společností. Snažil se najít odpovědi na otázky; proč některé civilizace vymřely? Jaké události k tomu vedly? Jak to ovlivnilo následující dění ve světě? Proč některé civilizace prodělaly rychlejší vývoj než-li jiné? apod. Nachází nejedno logické vysvětlení opírající se o poznatky moderní

---

¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770 – 1831).

² Karl Marx (1818 – 1883) byl Hegelovým žákem, nad dějinami přemýšlel především v ekonomických souvislostech.

³ Jared Diamond – profesor geografie na kalifornské univerzitě v Los Angeles. Autor knih *Třetí šimpanz*, *Kolaps*, *Osudy lidských společností: stříelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*; poslední jmenovaná mu vynesla v roce 1998 Pulitzerovu cenu. Během svého života podnikl dvaadvacet expedic na Novou Guineu, kde zkoumal evoluci a migraci ptáků. Je členem mnoha vědeckých společností. (Jared Diamond: *Geographer*. In: *National Geographic* [online]. 1996-2012 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.nationalgeographic.com/explorers/bios/jared-diamond/>).

vědy. Jeho bádání se stane mým předmětem - jeho nové, vědou inspirované, uvažování o historii může být, myslím, inspirací pro znovuoživené zkoumání dějin v tom nejobecnějším smyslu.

Nejprve se pokusím přiblížit na díle Hegela klasickou filosofii dějin, kterou následně podrobím drtivé Popperově kritice. Nové trendy a možnosti této disciplíny se pokusím ilustrovat na díle Jareda Diamonda. Jednotlivé přístupy budou analyzovány a komparovány. Předložíme návrh nové definice filosofie dějin, která bude splňovat požadavky na racionalitu a vědeckost a zároveň se vyhne kritice klasické filosofie dějin. Daní za záchranu této disciplíny bude opuštění paradigmatu tradiční filosofie dějin.

I. Klasická filosofie dějin – G. W. F. Hegel

Významným představitelem klasické filosofie dějin je Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Člověk začíná přemýšlet o tom, zda ovlivnil svým životem vývoj lidské společnosti, a právě to je předmětem klasické filosofie dějin. Je nasnadě, že Hegel svým dílem, svou teorií lidstvo ovlivnil.

Předmětem hlavního zájmu v Hegelově díle *Filosofie dějin* je svoboda jedince, svoboda občana. Podle Hegela je člověk svobodný, tento fakt ovšem musí být historicky stvrzen, to znamená, že v průběhu dějin musí lidstvo projít vývojem, který svobodu jedince utvrdí. Dějiny lidstva mají i stinné stránky, např. otroctví. „[...] základem lidského žití je neštěstí [...]“ (Major, Sobotka 1979: 100). Podle Hegela si lidská populace si tedy musí projít i horšími obdobími, aby měla z čeho získávat zkušenosti pro budoucí vývoj; aby se měla z čeho poučit, na co poukázat. Hegel ve svém díle *Filosofie dějin* zmiňuje i názor Johanna Gottfrieda Herdera⁴, a to, že dějiny lidstva navazují na kosmický vývoj. Hegel tento názor považuje za naturalistický.⁵

Hegel v chápání dějin navázal na Friedricha Wilhelma Josepha von Schellinga⁶; myslel si, že dějiny jsou dialektické⁷. Proto můžeme říci, že svoboda kontrastuje s nutností - tyto dva atributy jdou ruku v ruce. Svoboda, jejíž atribut je volnost, možnost volby, se musí navzájem doprovázet s nutností - svobodu musí nějaký prvek doprovázet. Hegelovy dějiny lze chápat tak, že ke vzniku svobody musí něco přispět, jakási nutnost – něco, co umožní vznik svobody. Může jít i o již zmiňované otroctví, pokud budeme mluvit o svobodě člověka. Bytost, která se žene za svými zájmy, tvoří, podle Hegela, něco víc, než zamýšlela. Stává se hybatelem dějin, které utváří, aniž by si to uvědomovala. Hegel jako konkrétní příklad

---

⁴ Johann Gottfried Herder (1744 – 1803), německý filosof a spisovatel, zabýval se národy a jazyky; snažil se vypátrat, k čemu primárně jazyk sloužil a okolnosti jeho vzniku; zdůrazňoval důležitost jednotlivých jazyků.

⁵ Immanuel Kant přemýšlel o dějinách lidstva jako o neustávající touze jedince být ve společenství jiných individuí, být obklopen vlastním druhem. Člověk chtěl, podle Kanta, společenství jedinců stvrdit právním státem, nicméně nastal konflikt – společnost versus záliby jedince. Vyhrát měly egoistické úvahy nad prospěchem celé společnosti.

⁶ Wilhelm Gottfried Joseph von Schelling (1775-1854), německý myslitel, během svého života častokrát měnil své názory, svou filosofií ovlivnil Kirkegaard, Marx, Nietzscheho, a řadu dalších myslitelů (Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2010 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/schelling/>).

⁷ Dialektika – „Stylu myšlení, který se snaží respektovat střetávání protikladů, nekonečnou proměnlivost skutečnosti a který odmítá myslet v jednoznačných logických formách, říkáme dialektika.“ (Blecha 2004: 64).

zmiňuje Alexandra Velikého⁸, který se pouštěl do obrovských plánů a vojenských aktivit jen, aby ukojil své sobecké pohnutky. Tato snaha uspokojit své touhy a naplnit své sny, která vede nikoli k naplnění těchto představ, ale spíše k nezamýšlené, ale důležité historické změně, je nazývána Hegelem „lest rozumu“.

Filosofie dějin podle Hegela směřovala ke třem otázkám, a to „1. jaký je poslední cíl dějin, 2. jakými prostředky se uskutečňuje a v čem nalézá svou objektivizaci, své zvnějšnění, 3. jaký je reálný chod, vývoj dějin.“ (Major, Sobotka 1979: 95; in Hegel 1957: 23). Podle Hegela je jediným cílem dějin svoboda, po které duch touží. Duch⁹, o kterém Hegel v celé Filosofii dějin pojednává, dělá vše pro to, aby svobodu našel. Celý vývoj dějin lidstva se odehrává za cílem nalézt svobodu. Pro získání svobody je třeba, aby si duch uvědomil, že je svobodný. Toto tvrzení lze pochopit tak, že lidstvo se stane svobodným ve chvíli, kdy si uvědomí, že je svobodné. Skutečnost předchází myšlenka. Nesmíme zapomínat na fakt, že celé dějiny utváří Duch samotný, který člověka žene tam, kam duch sám chce, aby člověk došel.

Dějiny jsou, podle Hegela, z hlediska svobody rozděleny do tří částí. Podle starodávných kmenů byl svobodný jediný člověk; v antice věřili, že svobodou může oplývat skupina lidí. Teprve v moderní době si lidé uvědomili, že svobodní jsou všichni lidé, protože to je jejich podstata. (Major, Sobotka 1979: 95). Opět zde hovoříme o procesu vývoje svobody. Tato evoluce podstaty člověka byla nezbytná ke vzniku volnosti, potažmo postupně se rozvíjejícího moderního liberalismu.

K upevnění svobody bylo třeba, aby se v historii lidstvo posunovalo vývojem kupředu. O tento posun se spíše než společnosti jako celek snažili jednotlivci. Hegel ve svém díle vytyčuje osobnosti jako Alexandr Veliký nebo Napoleon; kladně hodnotí jejich počiny, neboť přispěli k pokroku lidstva, ale prožili nešťastný život – byli obelštěni Duchem. Nicméně Hegel tvrdí: „Národy, které nevytvořily stát, nepatří do dějin, jsou nehistorické.“ (Major,

---

⁸ Alexandr Veliký (356 př. n. l. – 323 př. n. l.) byl pravděpodobně prvním, kdo se pokusil sjednotit Evropu, chtěl ji dobýt; další pokus o sjednocení Evropy vzešel od Jiřího z Poděbrad nebo Napoleona Bonaparte; tito muži se snažili Evropu někam posunout, 9. 5. 1950 vznikla Schumanova deklarace, která stvrdila společenství průmyslu uhlí a oceli pár evropských zemí, byl to předstupeň dnešní Evropské unie; zmínění muži (Alexandr Veliký, Jiří z Poděbrad i Napoleon Bonaparte) posunuli společnost o něco dál, možná to byli právě oni, kdo zapříčinili, že o jedno či dvě tisíciletí později někdo přemýšlel znovu nad sjednocením Evropy – možná právě oni posunuli evropské národy kupředu.

⁹ Ducha u Hegela můžeme přirovnat ke kolektivnímu vědomí u Karla Gustava Junga; je to tedy něco, co si s sebou lidstvo nese po věky, nebo si nese duch lidstvo? Z mého pohledu si nese spíše lidstvo ducha, protože, jak se domnívám, lidstvo tvoří ducha, ne naopak. Hegel mluví o tom, že lidstvo si tvoří své dějiny a že národy jsou tím, čím jsou jejich činy – lidé se dělají sami sebou a vytváří si kolektivní vědomí (Ducha). Nicméně Duch je něco lidstvu nadřazené – potom by bylo možné, že Duch je něco, co kdesi existuje a utváří si lidstvo podle sebe.

Sobotka 1979: 97; in Hegel 1957: 45). Hegel tedy uznává, že v dějinách jsou třeba počiny magnificentního charakteru, aby se samotné dějiny posunuly směrem k pokroku. „Národy jsou tím, čím jsou jejich činy.“ (Hegel 2004: 55). Čím víc toho daný národ dokáže, tím dále se může posunout. Hegel dokonce vytvořil „žebříček“ národů podle úspěšnosti. „Nejnižší stojí národy orientálního světa – starověká Čína, Indie a Persie. Po nich nastupuje Řecký svět, obce antického Řecka, které pak vystřídala univerzální říše Římanů. Vrcholnou epochu světových dějin reprezentuje germánský svět, zahrnující křesťanské národy západní Evropy.“ (Major, Sobotka 1979: 97). Myslím si, že Hegel opěvuje činy výše zmíněných velikánů proto, že si myslí, že podobných lidí je potřeba v historii, aby se dějiny hnuly potřebným směrem a Duch tak byl o něco blíže k nalezení sebe sama. Myslím si, že Hegel zvýrazňoval činy jedinců, protože je počítal dohromady a hybatelem dějin se pak stávaly celé národy.

Z Číny, Indie a Persie pocházejí nejstarší tradice civilizace, ovšem neměly takový přínos jako civilizace Řecka a Říma. Národy Číny a Indie nebyly, podle Hegela, schopny reflexe, možná si svou svobodu uvědomovaly, ale nebyly schopné ji nabýt, proto jsou jejich dějiny „nehistorické“. Jedinec ve starověkých orientálních společnostech sice existoval, nicméně jeho individuální schopnosti nebyly rozvíjeny. Byl příliš závislý na ostatních lidech, skrze které, podle Hegela, uspokojoval své potřeby. Člověk zde byl „nástrojem“ společnosti.

Z Řecka pocházejí starověké filosofické spisy. Antičtí lidé byli vzdělaní, zabývali se otázkami, nad kterými se nikdo před nimi nepozastavil. V antickém Řecku se jedinec vnitřně ztotožňuje s pravidly řecké polis, ve které žije, byť by tato pravidla sám nedokázal vyslovit či je vymyslet. (Major, Sobotka 1979: 98). Svoboda v antickém světě dávného Řecka existuje, ale pouze někteří ji mají. „[...] jedinec zde ještě není „osobou“, neboť jeho vůle není určována jím samým.“ (Major, Sobotka 1979: 99).

Římané se zcela oddávali svému vůdci, protože věřili, že to je jejich úděl. Věřili, že mají následovat Césara, že mají cítit jeho rozhodnutí jako svá vlastní. „Dokud jedinec kladl svou podstatu mimo sebe, do obce, nemohl si uvědomit všechnu tíhu lidského údělu.“ (Major, Sobotka 1979: 100). Césarovi poddaní věděli, že je těžké žít se všemi náležitostmi, které život přináší, nicméně věřili, že to je jejich osud. Mysleli si, že jim pozemská životní tíha později uleví.

Jako vrcholnou éru označuje Hegel kulturu západní Evropy. Germánské kmeny vyznávali křesťanství, jehož podstatou byla svoboda každého člověka. (Major, Sobotka 1979: 100). Proto Hegel označuje západoevropské národy za ty, kterými vrcholí dějiny. Dále se se

svobodou člověka dostat nemůžeme, nežli je tomu u germánských kmenů. Přestože germánské kmeny stojí na vrcholu pomyslného vývojového žebříčku, co se svobody týče, cesta ke kýžené entitě, svobodné a oduševnělé podstatě lidstva, nebyla krátká. Na počátku vzešla abstraktní myšlenka o čemsi, co se v budoucnu utvoří jako reálná svoboda. Nicméně nejdříve musela tato idea utkvět v kolektivním podvědomí. Poté musela absolvovat dlouhou cestu plnou upevňování jejího základu, aby dostala svého naplnění a uskutečnění.

Oproti pozvolnému vývoji utvrzování svobody, jak tomu bylo u germánských kmenů, stojí Francouzská revoluce. Hegel byl nadšený její ideou. Opěvoval revoluci, každý občan měl získat svobodu jakožto své přirozené právo. Bohužel revoluce s sebou nesla i prolitou krev, i toho si byl Hegel vědom. Nelíbily se mu politické boje, které s revolucí přišly. (Major, Sobotka 1979: 102). A nelíbilo se mu ani to, že francouzští liberálové posléze razili myšlenku revoluce i v „jeho“ milovaném Prusku.

Svoboda v Hegelově pojetí je jiná, než jak ji známe my, znamená podřít se racionalitě celku, všichni budeme mít jednu racionalitu, budeme uvažovat jednotně, proto nebudou třeba volby, vládnout všem bude pouze jeden jediný vůdce a všichni budou sdílet jeho názor, to bude to jediné správné racionální myšlení – toto sdělení nám vzkazuje Hegel. Svoboda pro Hegela znamená osvobodit se od individuálních zájmů, splynout s kolektivním vědomím a přijmout ho za svou podstatu. S takovouto definicí svobody by se nemohl ztotožnit moderní liberálně smýšlející člověk, neboť Hegelova svoboda je plna totalitarismu. Podporuje tedy vládu totalitní, vládu jednoho racionálního panovníka, protože věří, že tak je to správné; všichni, pokud jsme svobodní, musíme sdílet jedno racionální myšlení.

Filosof a ekonom Friedrich Engels se domnívá, že G. W. F. Hegel jako první hledal zákonitosti ve vývoji lidstva – byl zastáncem faktu, že se dějiny vyvíjejí vzestupně. O Hegelově pojetí historie by se dalo říci, že je lineární. Hegel se domnívá, že dějiny končí, ovšem z hlediska duchovní naplně. Nemyslí si, že by končilo poznávání nových věcí, plození a smrt, ale duchovně již člověk dále dosáhnout nemůže. Již nelze postoupit na vyšší příčku morálních hodnot – pokud se člověk oprostí od všeho, co jej svazuje (instinkty, pudy, emoce), pozná onu jedinou pravdu, racionální myšlení, které mají všichni svobodní¹⁰ lidé společně; právě toto racionální myšlení je vrcholem dějin v duchovním směru.¹¹ Dějiny budou

---

¹⁰Svobodní v Hegelově smyslu.

¹¹ Dala by se situace sdílení jednoho racionálního myšlení a podřízenost jedinému panovníkovi aplikovat na jednadvacáté století? Kdyby v dnešní době lidé žili pod vládou jednoho panovníka (např. monarchy) sdíleli jedno jediné, tedy ono racionální myšlení, nemohli by se individuálně rozvíjet, protože by se museli zbavit

pokračovat dál, lidé budou poznávat nové věci, ale výše již duchovními hodnotami nedosáhnou; racionální myšlení je maximum, o které musí všichni lidé usilovat. Zda se jedná ve vývoji dějin o úsečku či polopřímku? Z hlediska dějin života můžeme mluvit o polopřímce, která začala v jednom bodu a pokračuje dál, neukončena. V případě duchovního¹² poznání mluvíme také o polopřímce, ovšem začínající v nekonečnu a končící bodem – tím, že nelze poznat vyšší hodnoty než je racionální myšlení, které by mělo být cílem nás všech.

Klasická filosofie dějin se, vzhledem k Hegelovým teoriím o konci dějin, příliš neosvědčila. Část jeho teorie o zastavení vývoje společnosti je použitelná v případě, že budeme brát demokracii jako konečnou fázi vývoje. Ve státech, které považují demokracii za nejlepší způsob uspořádání společnosti, neuvažují o hledání nových typů organizace státu, protože se jim demokratické uspořádání jeví jako ideální ve všech směrech lidské svobody, která je určena daným řádem.

O konci dějin hovoří i Francis Fukuyama¹³, který se na Hegela ve svém díle odvolává, přesto vidí Fukuyama konec dějin v liberální demokracii – ta je Hegelem podporované totalitě s pojetím svobody člověka vzdálená. „Zdravý rozum napovídá, že liberální demokracie má mnoho výhod v porovnání se svými hlavními rivaly ve dvacátém století, fašismem a komunismem, a loajalita vůči zděděným hodnotám a tradicím nedovoluje nadšení pro demokracii zpochybňovat. Liberální demokracii však příliš neprospěje bezmyšlenkovitá oddanost a přehlížení nedostatků.“ (Fukuyama 2002: 275). Nelze tedy, podle Fukuyamy, demokracii bezhlavě propadnout, je třeba ji podrobit kritice, aby mohla být vylepšena, zdokonalena.

Dějiny neskončily ani z pohledu duchovního poznání. Lidská populace se nezastavila u toho, že musí uznávat racionální myšlení, kolektivní vědomí. Lidé v jednadvacátém století

---

všeho, co je odlišuje od druhých, tedy i vlastních zájmů (neměli bychom mnoho věcí – např. zmizela by literatura – autoři by se museli, kvůli podřízení se racionálnímu vědomí, oprostít od emocí na základě kterých často svá díla píšou). Právě proto, že se společnost jednadvacátého století neřídí jedním racionálním vědomím, máme spoustu věcí, které druhé lidi obohacují, společnost je různorodá, inovativní díky jejím nápadům – toho bychom si měli vážit.

¹² Význam duchovního poznání vysvětlen výše.

¹³ Francis Fukuyama (narozen 1952) – americký filosof, spisovatel; pracoval v Bílém domě i na ministerstvu zahraničí USA, profesor mezinárodní politické ekonomie na Univerzitě Johna Hopkinse. Populární část v současné filosofii dějin zaujímá i Francis Fukuyama. Filosofii píše jako filosof laik – sociolog; zpřístupňuje ji „běžným“ lidem; ve Spojených státech se proto stal velmi oblíbeným. Fukuyama se hlásí k Hegelovi a Marxovi, avšak snaží se pojmout staré trendy neotřelým způsobem.

věří v mnohá¹⁴ náboženství. Mladí studují vysoké školy, získávají znalosti v oblasti matematiky, filosofie, sociologie, psychologie, medicíny a nespočtu dalších oborů. Většina jedinců lidského druhu dělá ve svém životě něco, co ho obohacuje a přivádí k novým myšlenkám. Lidé jsou zvědaví a chtějí objevovat nové věci. Byla by škoda, kdyby všichni lidé uvažovali stejně, diverzita je podstatou lidské přirozenosti. Není možné oprostít se od charakteristických vlastností, jako jsou emoce, inteligence – toho, co dělá každého člověka jedinečným. Lidé musí objevovat neznámé skutečnosti, proto se Hegelova koncepce o konci dějin ukázala jako neaplikovatelná.

Člověk se, myslím, nemůže zbavit toho, díky čemu je jedinečný a odlišný od ostatních jedinců – emocí, pudů, instinktů, protože tyto individuální vlastnosti jsou silné, mnohem více, než se předpokládalo v devatenáctém století. Každý člověk touží po tom být individuálním v co největší možné míře. V jednadvacátém století nás televizní reklamy nabádají, abychom si zakoupili výrobek nějaké společnosti, kladou tak důraz na zdánlivou individualitu. Jde pouze o trik, neboť tím, že si koupíme onen výrobek, se naopak staneme částí davu, protože tato reklama zaujme i další lidi, kteří se chtějí stát „více jedinečným“.

Metody a principy klasické filosofie dějin

Klasická filosofie dějin se snaží o vysvětlení směru vývoje lidstva z metafyzického pohledu. Nehledá reálné, nýbrž pouze možné příčiny událostí. Konstruuje ontologické entity typu Hegelova Ducha, kterými se snaží vysvětlit to, co se v dějinách, jimi determinovanými, stalo. Události v dějinách měly nějaký smysl, protože samy dějiny jsou lineární a vedou k určitému cíli – u Hegela je to splynutí v jedno společné racionální vědomí, o které usiluje Duch. Historický vývoj dějin není ničím jiným než hledáním Ducha sama sebe.

Duch, jak ho znázorňuje Hegel, je spekulativním prvkem, který není verifikovatelný, ověřitelný běžnými vědeckými postupy. Pokud nejdříve existoval Duch, jak tvrdí Hegel, a teprve potom vznikl člověk, a dějiny jsou pouhým přiváděním Ducha k dokonalosti, jakou má člověk úlohu? Podle mého to z hlediska klasické filosofie dějin vypadá, že člověk je pouze „náplní“ historického dění. Hegel sice mluví o hybatelích dějinami – např. o Alexandru Velikém či Napoleonovi, pokud ale máme brát v potaz, že existuje Duch, pak se tento Duch,

---

¹⁴ Mnohá myšleno ve smyslu, že různí lidé vyznávají různá náboženství; ovšem existovali i lidé (dnes takové téměř nenajdeme; pokud ano, budou to především kmeny žijící na ostrovech, dále od „západní společnosti“), kteří vyznávají vícero bohů – např. ve starověkém Řecku bylo uctíváno vícero bohů (Pallas Athéna – bohyně moudrosti, ochránkyně spravedlnosti, Afrodité – bohyně lásky a krásy, Hádés – bůh podsvětí, Zeus – bůh všech bohů); dnes najdeme polyteismus u hinduismu.

myslím, v průběhu dějin pouze hledá a ani činy jednotlivců nejsou ničím než nutností, která se musí stát, aby Duch udělal opět krok kupředu k nalezení sebe sama.

Klasická filosofie dějin má několik charakteristických znaků. Prvním znakem je metafyzičnost – v Hegelově filosofii dějin jsem nenalezla ověřitelné myšlenky; například Duch, který je něčím nehmatatelným, abstraktním a velice těžko představitelným, přičemž o empirickém ověření nemůže být řeč už vůbec. Jeho metafyzická filosofie je neverifikovatelná. Druhou charakteristikou je linearita – podle klasické filosofie dějin vývoj někam směřuje, každý okamžik je jedinečný, neopakuje se. Každý z nich má zcela jasný význam v celkovém dějinném řádu, který směřuje k určitému vyvrcholení či konci. Tato finalita je další vlastností Hegelovy klasické filosofie dějin – Hegel určuje cíl, ke kterému dějiny lidstva dojdou, a tím je ideální stát¹⁵, ve kterém bude vládnout jeden, osvícený racionální vládce, v tomto státě budou všichni lidé uvažovat podle stejného, společného racionálního vědomí; tento konečný stav je naplněním Ducha sama sebe. Čtvrtým znakem je predikce – klasická filosofie dějin udává předpověď, kam dějiny povedou, kterým směrem se bude osud lidstva ubírat. Poslední charakteristikou klasické filosofie dějin, kterou jsem našla, je determinace. Hegel tvrdí, že celé dějiny lidstva jsou určovány Duchem, který si s námi pohrává, respektive hledá sám sebe, směřuje nás k cíli, který je zmíněn výše.

Pro filosofii dějin je tedy typická absence svobodně jednajících jedinců. Každé rozhodnutí každého člověka ovlivňující, někdy více a jindy méně, dějiny je bezpodmínečně determinováno. Má naději na úspěch nové, inovativní pojetí filosofie dějin, jaké nám předkládá Diamond, nebo je tento obor neperspektivní a prostý jakéhokoli obsahu ze své podstaty, neboť nic jako směřování a zákonitosti v dějinách reálně neexistuje? To budou naše následující témata poté, co se seznámíme s tradiční, drtivou a argumentačně vytříbenou kritikou filosofie dějin s pera Karla Raimunda Poppera.

---

¹⁵ Tento ideální stát vidí Hegel v jeho Prusku první třetiny devatenáctého století.

II. Kritika Hegela – Karl Raimund Popper

Zdá se, že ve věci předurčenosti dějin by se G. W. F. Hegel a K. R. Popper neshodli. Oba dva si mysleli, že jsou dějiny v neustálém pohybu. Hegel věřil, že se dějiny vyvíjejí proto, aby utvrzovaly svobodu člověka, a to jakýmkoliv způsobem, dokonce i totalitním režimem; dějiny jsou, podle něj, hledáním Ducha sama sebe. Popper žil v přesvědčení, že jakýmkoli vědeckými metodami nelze dopředu předpovědět, kterým směrem se dějiny uberou v budoucnosti: „[...] ukázal jsem, že z přísně logických důvodů je pro nás nemožné předpovídat budoucí průběh dějin.“ (Popper 2008: 8). V tomto ohledu, v otázce predikce, by se Popper shodl s Diamondem, neboť je tento argument založen na vědeckém přístupu. Každé historické období si s sebou nese určité pravidelnosti, které se každé období obměňují. Můžeme uvést příklad zvyků. V devatenáctém či dvacátém století lidé kladli mnohem větší důraz na etiketu navenek – mimo společnost se chovali nezdvořile k jiným národnostem – dokonce je vraždili! – ve společnosti ovšem dodržovali pravidla slušného chování. Ve století jednadvacátém se zdá být etiketa volnější – do divadla již pánové nemusí chodit v obleku, stačí kalhoty, košile a svetřík; není povinností otvírat dámě dveře či ji usadit ke stolu... Navzdory těmto volnějším „pravidlům“ lze říci, že solidarita mezi lidmi stoupá.¹⁶

Čtenář, který si přečte dílo Karla Raimunda Poppera, ví, že Popper odsuzoval totalitní režimy, v žádném případě se je nesnažil obhájit, považoval je za nesprávné, už jen z důvodů svého původu.¹⁷ Kdežto Hegel omlouval a podporoval všechny špatnosti, které se v historii staly, tedy i totalitní režimy, neboť dialekticky vytvářejí nové historické hodnoty a epochy. Hegel věřil, že je nutné, aby lidstvo prožilo zlé časy; myslel si, že je třeba, aby tyto nešvary byly součástí dějin, aby se lidé staly průběhem času „zocelenými“ a svoboda se stala jejich vnitřní podstatou. V konečném stavu vývoje dějin si Hegel svobodu člověka představuje tak, že, kromě splynutí v jedno společné racionální vědomí, se lidé oprostí od všech vlastností, které je dělají lidmi – soucitu, emocí, apod. Tato jeho vize svobody, podle mého názoru, je blízká totalitě, protože by měli lidé potlačit to, co je pro ně přirozené a oddat se celku, zapomenout na to, co je odlišuje od jiných lidí. V tomto stádiu by, myslím, byly potlačeny

---

¹⁶ Existují nadace, nadační fondy, občanská sdružení apod., které sbírají finanční prostředky pro pomoc lidem, kteří to potřebují (např.: děti po dětské mozkové obrně, nevidomí lidé, ...). Mnoho lidí „hodí drobák“ do klobouku muži, který sedí na ulici a prosí o pomoc.

¹⁷ Karl Raimund Popper (1902 – 1994), jeho rodiče byli židovského původu; během 2. světové války pobýval na Novém Zélandu, kde učil na univerzitě (Karl Popper. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2009 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/popper/>).

touhy a individuální myšlení jedinců. Proto se můžeme na Poppera dívat jako na Hegelova kritika – Popper s Hegelem v myšlenkách totalitních režimů a jejich ospravedlňování nesouhlasil; tyto režimy neumožňovaly projevit individualitu.

Při smýšlení o Hegelově teorii vývoje ukotvení svobody člověka v historii, se mi nabízí úvaha, že měl s Hitlerem¹⁸ něco společného, a to názor, že některé události jsou nutné pro pokrok lidstva kupředu. Hitler byl přesvědčený, že když provádí genocidu, koná v konečném důsledku dobro pro svobodu árijské rasy. Pojal svobodu po svém – podle mého se vrátil k myšlence známé z období antiky, kde panoval mezi některými lidmi názor, že svobodní mohou být lidé náležící k určité skupině. Hegel by, podle mého názoru, v souvislosti s Hitlerem dodal, že jde pouze o další stádium vývoje, díky kterému se svoboda člověka opět o něco více utvrdí. Hitler se rozcházel prakticky se vším, co moderní člověk chápe jako znaky demokracie. Jeho vize totalitně řízeného státu je to, co Popper, i z důvodu osobní zkušenosti, vášnivě odmítá a s čímž polemizuje.

Popperova definice demokracie zněla: demokracie je systém, ve kterém můžeme co nejšetrněji z vedení státu odstranit ty, kteří jsou nepohodlní, a nechceme je tam; není důležité, kdo vede stát, hlavně když nenapáchá příliš škody a za pár let odtud odejde. (Murad: z nepublikované přednášky Politický systém ČR, 20. 10. 2011).

Ve svém díle *Bída historicismu*¹⁹ (2008) Karl Raimund Popper rozděluje myšlenkové směry na „anti-naturalistický“ a „pro-naturalistický“ historicismus, a to podle toho, jestli uplatňují metody fyziky při vysvětlování společenských událostí v dějinách. Oba tyto myšlenkové směry spojuje holismus²⁰ a to, že nepochopily správně metody přírodní vědy. Popper oba směry historicismu nejprve představuje a poté je kritizuje. Historicismus se mýlí, Popper ho nazývá utopií a uvádí několik argumentů, proč tomu tak je.

---

¹⁸ Adolf Hitler (1889 – 1945) – autor díla *Mein Kampf*, ve kterém popisuje svůj odpor k Židům. V roce 1933 se stal říšským kancléřem. S pomocí Národně-socialistické německé dělnické strany, kde byl předsedou, nastolil v Německu diktaturu. Po smrti říšského presidenta si sám udělil titul „vůdce a říšský kancléř“. Zasadil se o systematické odstraňování Židů a jiných etnik ze společnosti. „Ačkoli neexistuje žádný písemný Hitlerův rozkaz ke genocidě Židů a dalších skupin obyvatelstva, je zřejmé, že Hitler o ní nejen věděl, ale že ji také schvaloval.“ (FRANKL, Michal. Adolf Hitler. In: *Holocaust.cz* [online]. 2001, 21.4.2012 [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/people/hitler>)

¹⁹ Historicismus – myšlenkový směr, který říká, že se dějiny dají předpovídat na základě skrytých vzorců či zákonitostí historie; věda o nastávajícím vývoji na základě historických zákonů.

²⁰ Holismus – přístup k věcem jako k celku, přehlížení detailů, částí, součástí; snaha pokrýt vše k danému tématu, ale především obecně.

„Anti-naturalistický“ historicismus

Jedním ze záporů historicismu je holistické zkoumání událostí, které je stavem „předvědeckým“, jak jej Popper nazývá. Když se něčím zabýváme, zabýváme se částí té věci, nikoli celkem, to totiž není možné. „[...] každé události musíme rozumět tak, že hraje svou úlohu v rámci celku.“ (Popper 2008: 25). Ani společnost nelze zkoumat jako celek, neboť ji nelze jako celek ani uchopit. Holisté²¹ nejen, že se pokoušejí zkoumat společnost nesprávnou metodou, chtějí společnost i řídit. „Z mnoha důvodů je zcela nemožné řídit všechny nebo „téměř“ všechny vztahy už jenom proto, že každým novým řízením sociálních vztahů vytváříme řadu nových sociálních vztahů, které je třeba zase řídit.“ (Popper 2008: 67). Dostáváme se do nekonečného kola, které roztočíme, pokud se budeme snažit společnost řídit. Kritika totality je zde zřejmá – ovládání společnosti a vztahů v ní je rysem totalitních režimů.

Nemožnost holismu Popper vysvětluje, mimo jiné, i na příkladu vývoje výrobní technologie.²² Zprvu existovala manuální výroba, poté vznikla myšlenka na první jednoduché stroje. Tyto stroje byly sestrojeny, používány; postupem času se přišlo na nedostatky používaných strojů a ty se mohly upravit, aby byly dokonalejší. Se zkušenostmi rostly vědomosti a stroje se vyvíjeli v dokonalejší. Pokud bylo něco postaveno, následnou praxí byly odhaleny chyby, které mohly být později odstraněny. Mluví se o metodě pokus – omyl. V případě, že něco vyzkoušíme a zjistíme, že nelze, aby takto daná věc fungovala, upravíme ji – poučíme se z chyb. (Popper 2008: 77).

Ponaučit se z chyb, kterých se lidstvo dopustilo v dějinách, je však, oproti technologickým chybám, které jsou snadněji odstranitelné, velmi těžké, ne-li přímo nemožné. Prvním krokem k odstranění chyby, podle mého názoru, je, samotnou chybu si uvědomit, druhým krokem musí být přesvědčení či odhodlání se z chyby poučit. Dalším bodem při snaze poučit se z chyby v historii by byla následující situace. Holista, který se snaží uskutečnit sociální experiment²³, se střetne s individualitou – každý člověk má svůj názor. Kdyby měl holista vytvořit nějaký závěr z výpovědí jedinců, měl by problém, neboť by musel zapracovat na subjektivních názorech. Nakonec by upustil od jednotlivých názorů a ty zobecnil, respektive vypustit některé kvality. I proto je těžké poučit se z chyb, které jsme již udělali – holisté se poučit, podle mého názoru, nedokážou, protože nevidí ony individuální vlastnosti událostí, ze kterých by se měli poučit.

²¹ Pojem používaný Popperem (Popper, 2008.)

²² Vždy existovala nejprve teorie, poté praxe; zde to znamená, že jedinec (či skupina) vymyslel koncept, který poté uvedl do praxe.

²³ Sociálním experimentem rozuměj jakoukoliv interakci mezi lidmi.

Při snaze poučit se z vlastních chyb bychom se museli přesunout do doby, kdy jsme chybu udělali. „Kritiku historicistického tvrzení zahájím připuštěním, že většina lidí žijících v určitém historickém údobí má asi sklon k mylnému názoru, že pravidelnosti, které kolem sebe pozorují, jsou universálními zákony sociálního života platnými pro všechny společnosti. Toho, že takový názor chováme, si někdy opravdu povšimneme teprve tehdy, když v cizí zemi shledáme, že naše zvyky ohledně jídla nebo naše společenská tabu nejsou zdaleka přijatelné tak snadno, jak jsme se naivně domnívali. Snadno z toho můžeme vyvodit, že mnohé z našich dalších generalizací, ať vědomých nebo nevědomých, na tom mohou být stejně, i když s nimi nemusíme vůbec nikdy narazit, protože nemůžeme cestovat do jiné historické epochy.“ (Popper 2008: 81). Popper říká, že měnící se okolní podmínky nám nezabraňují poznat objekt či skutečnost zájmu. Řešením je přistupovat k poznávanému dílčí metodou, je třeba se zaměřit na detaily. Holistický přístup nám mnoho o zkoumané situaci neprozradí, jelikož nepronikne do hloubky věci, zůstane pouze u odměřeného pohledu.

„Pro-naturalistický“ historicismus

Tomuto myšlenkovému směru Popper vytýká to, že přírodní vědy nechápe, pouze je napodobuje. Zákon vývoje je něco, o čem se Popper domnívá, že neexistuje. Historický vývoj nejen lidské společnosti, ale i zvířecí a rostlinné říše, je unikátním, neopakovatelným procesem. Není možné vypořádat nějaký zákon, podle kterého by se vývoj řídil.²⁴ „Pro-naturalistický“ historicismus tvrdí, že se o vývoji lidské společnosti lze učit jako například o koloběhu vody; tvrdí, že existují universální platné zákonitosti. Já ale v souladu s Popperem namítám: cožpak ale může existovat universální pravidlo pro všechny situace v celém vesmíru, i v těch paralelních, pokud nějaké existují? Každá nastalá interakce ve vývoji je nová, originální, neřídí se podle žádných předem stanovených pravidel, kromě těch fyzikálních. Popper připouští, že se v ojedinělých případech může stát, že se historie „bude opakovat“, nicméně okolnosti, které budou zcela určitě jiné, udělají z této situace zcela nový případ, další vývojovou fází dějin. Pro ilustraci by se možné opakování dějin dalo přirovnat k řece, do které vstoupíme-li dvakrát, nikdy to nebude stejné, protože voda, do které jsme vstoupili poprvé, již dávno odtekla a nyní teče tímto místem voda nová, která tu ještě nebyla. Popper přikládá pro-naturalistický argument týkající se vědeckého pokusu: v případě, že budeme opakovat stejný experiment několikrát, vždy, přestože se budeme snažit o stejné podmínky pro pokus, budou ony podmínky jiné (teplota se může lišit o 1°C, tlak může být o trochu vyšší, atd.).

---

²⁴ Existují trendy či směry, ty ovšem také není možné vypořádat či odhadnout.

Mylnost „pro-naturalistických“ učení historicismu Popper vykládá na příkladu pohybu. „Když totiž ve fyzice hovoříme o pohybu tělesa nebo systému těles, nemyslíme tím, že příslušné těleso nebo systém prochází určitou vnitřní či strukturní změnou, ale jen že mění svou polohu ve vztahu k nějakému (libovolně zvolenému) systému souřadnic. Naproti tomu „pohybem společnosti“ sociolog míní nějakou vnitřní či strukturní změnu.“ (Popper 2008: 92). V případě přírodních věd mluvíme o kvantifikovatelném pohybu tělesa v souvislosti se změnou místa, kde se nachází; nemíníme tím žádnou změnu vlastností. Kdežto při pohybu společnosti mluvíme o jejím kvalitativním vývoji. „Protože neexistuje žádný společenský pohyb, který by byl podobný nebo analogický pohybu fyzikálních těles, nemohou žádné takové zákony existovat.“²⁵ (Popper 2008: 93). To jest vysvětlení, proč nelze na společnost uplatňovat špatně interpretované fyzikální zákony. Společnost je součet jednotlivých částí, činy těchto individuí mají následky, které nikdo nemůže předpovídat.

Popper rozlišuje mezi zákony a trendy: „[...] Trendy existují, nebo přesněji předpokládat trendy je často užitečným statistickým nástrojem. Trendy ale nejsou zákony. Tvrzení o existenci trendu je existenční, nikoli universální. (Universální zákon na druhé straně neříká nic o existenci [...]). A tvrzení o existenci trendu v určité době a na určitém místě by bylo singulární historické tvrzení, nikoli universální zákon.“ (Popper 2008: 93 – 94). Trendy, které můžeme logicky vysvětlit, tvoří základ pro „nepodmíněné věštby“, naproti tomu zákony, které nelze předpovídat, by byly základem pro „podmíněné vědecké předpovědi“. (Popper 2008: 103). Existují určité podmínky, na základě kterých se objevují trendy? Historicisté tvrdí, že takové podmínky existují, ale nedokážou připustit, že tyto podmínky mohou zmizet a s nimi i příslušné trendy. Popper je názoru, že historicisté jsou omezeni ve své představivosti, pokud neumí připustit, že podmínky trendů nemusí existovat, respektive, že mohou zaniknout.

O tom, že Karl Raimund Popper nesouhlasí v otázce dějin lidstva s Hegelem, se lze přesvědčit v následujícím tvrzení: „Nuže, já sám nemám ani nejmenší porozumění pro tyto „duchy“ – ani pro jejich idealistický prototyp, ani pro jejich dialektické a materialistické inkarnace – a plně sympatizuji s těmi, kdo na ně pohlížejí s pohrdáním.“ (Popper 2008:119). Lze vyčíst opovržení nad lidmi, kteří uznávají směry vývoje lidstva či cítí něco jako Hegel Ducha.

---

²⁵ Souvisí s příkladem uvedeným výše – pohyb tělesa a pohyb společnosti jsou odlišné pojmy, odlišné situace.

Shrnutí Popperovy kritiky

Ve svém díle Popper kritizuje historicismus, který se snaží odhalovat zákonitosti ve vývoji dějin a s jejich pomocí prorokovat budoucí vývoj – Popper v zákony ve vývoji lidstva nevěří, připouští pouze existenci trendů. Zákony nepřipouštějí žádné výjimky, zatímco trendy jsou statistickým popisem směru vývoje. Dalším přístupem, který Popper vyvrací je holismus – nelze zkoumat věc pouze jako celek, v zájmu kvalitnějšího poznání musíme přistupovat k věcem jako k celku, který se ovšem skládá z mnoha malých částí a těmi se zabývat, pokud chceme poznat celek.

Ve vztahu k Hegelovi Popper kritizuje metafyzičnost, která není ověřitelná metodami fyziky a dalších přírodních věd; Popper otevřeně kritizuje Hegelova metafyzického Ducha, který je podle něj pouze zástěrkou pro Hegelovy subjektivní zájmy a tužby. V linearitě dějin by se oba zmínění shodli – jak Hegel, tak Popper věří, že dějiny směřují odněkud někam. V otázce finality dějin panuje mezi oběma rozpor. Popper nevěří ve finalitu jako Hegel; říká, že cíl dějin neexistuje a pokud ano, tak o něm nevíme a i kdybychom k němu někdy dospěli, s největší pravděpodobností nepoznáme, že jsme k němu došli.²⁶ Predikci vývoje dějin Popper kritizuje s přesvědčením²⁷ – nelze na základě smyšlených zákonů dosavadního vývoje prorokovat, co se s lidstvem stane v budoucnosti.

Popper se s Hegelem shodne pouze na linearitě dějin, s ostatními aspekty klasické filosofie dějin je Popper v rozporu. Nejvíce nepřijímá teorie o předpovědi vývoje, protože tyto pokusy o predikci jsou metafyzické, nikoli ověřitelné přírodními vědami. Seznámili jsme se s přístupy klasické filosofie dějin v podání G. W. F. Hegela, poznali jsme i kritiku K. R. Poppera, nyní nás čeká nový, neotřelý přístup J. Diamonda.

---

²⁶ viz pozn. 15

²⁷ Popper studoval matematiku a fyziku; jeho teorie jsou podpořeny logikou, právě na základě matematiky a fyziky.

III. Perspektivy nové filosofie dějin – Jared Diamond

Pro Hegela dějiny končí pouze z hlediska duchovního naplnění, ale jako takové dějiny pokračují dál. Neznačená to tedy, že by dějiny skončily a dál se nic nedělo; Hegel se domnívá, že racionální vědomí všech lidí je to, k čemu jako lidstvo musíme dospět a u toho zůstat, protože je to vrchol našeho ideálního myšlení. Vzdání se všeho, co nás zavazuje k individualitě, je to, k čemu by měl každý směřovat. Jedno kolektivní vědomí musí být naším cílem. Velkou roli hraje Duch – táhne nás dějinami, je důvodem našeho konání.

Popper se domnívá, že děláme chybu, pokud si myslíme, že existují zákony dějin; ty nemůžeme ani předpovídat, protože je to v rozporu se vší logikou. Jak můžeme předvídat něco, co se ještě nestalo, když nemáme žádné předchozí zkušenosti s podobnou situací? I kdybychom měli zkušenosti s podobnou situací, nemůžeme předvídat budoucnost, vždyť je to logicky nemožné, jak jsem se snažila ilustrovat na Popperovi v předchozích kapitolách. Ani trendy, které se mohou tu a tam napříč dějinami vyskytnout, nám nepomohou k předpovědi dějin.

Zatím dva rozdílné pohledy na dějiny – Hegelův Duch se dějinami hledá, Popperova kritika historicismu haní předpovídání dějin. Hegel vypichuje důležité činy lidí, Popper kritizuje existenci Ducha jako něčeho nesmyslného. Myslím si, že Hegelův Duch nepřinesl nic užitečného. Jde o nehmatatelnou věc, je pouze v mysli některých lidí, kteří si ho dokážou představit. Popperův názor je o nemožnosti předvídání dějin je pravdivý z jednoho úhlu pohledu, a to, že není možné, myslím, předvídat dějiny např. na základě vymyšleného Ducha. Nový úhel pohledu nám ukazuje Jared Diamond – pro svou interpretaci dějin začíná u zrodu lidského druhu – před několika miliony let a pokračuje postupně napříč dějinami až do současnosti.

První mořeplavci, kteří probádali neobjevené kouty Země, pocházeli ze Španělska. Národy západní Evropy byly mnohem pokrokovější – třeba v otázce technického vybavení – než kupříkladu etnika africké či americké. Na otázku proč tomu tak bylo, Hegel pravděpodobně neznal odpověď. Tu hledal Jared Diamond poté, co se na Papuyě – Nové Guiney setkal s místním politikem, se kterým vedl neformální konverzaci na téma vývoje dějin.

Diamond se zamýšlí, proč zrovna lidé v Evropě měli kamenné nástroje o tisíciletí dříve než v jiných oblastech zemské souše; pohrává si s ideou, proč Evropané na pár století ovládli svět.²⁸ Jeho monografie *Osudy lidských společností*²⁹ se nezaměřuje na evropské národy, nýbrž na ty neevropské.

Zamysleme se nad tím, co odlišuje „civilizované“ a „domorodé“ lidi.³⁰ Takový moderní člověk žijící na přelomu dvacátého a jednadvacátého století někde ve městě si užívá průmyslové výroby, kvalitní lékařské péče, ale méně se stýká s rodinou či přáteli, protože na ně nemá čas, musí pracovat, aby vydělal dostatek financí k uživení ženy, rodiny či rodičů – což se zdá být paradoxem. Kvalitnější lékařská péče společně s menším rizikem vraždy či zabití s sebou nese i vyšší průměrný věk, kterého se lidé „moderního věku“ dožívají. Takoví „domorodí“ lidé žijící většinou na ostrovech³¹, někdy „civilizací“ nedotčených, praktikují mnohem častěji společenské události, mají mezi sebou tedy silnější pouto. Stinnější stránku jejich způsobu života je méně kvalitní lékařská péče, která je často nulová nebo je zastoupena kmenovým „šamanem“, která způsobuje, po boku s většími nebezpečími číhajícími v přírodě, kratší průměrný dožitý věk.

Všechna tato fakta zahrnuje Jared Diamond už do úvodu *Osudů lidských společností*; bádá nad rozdíly jednotlivých národů, pídí se po příčinách a původu jejich existence. Můžeme na základě předložených faktů mluvit o vyšší inteligenci „bělochů“ nebo Papuánců, se kterými měl Diamond v době psaní této knihy již více než tři desetiletí trvajícím kontaktem?³² K tomu,

---

²⁸ V současném jednadvacátém století můžeme mluvit o globalizaci Číny nebo Indie, nejlidnatějšího státu světa. Obě tyto země mají veliký potenciál, levnou pracovní sílu a vyvážejí statky do celého světa. Může se stát, že v blízké budoucnosti jedna z výše zmíněných zemí, nebo obě současně, získá obchodní nadvládu nad zbytkem světa. Zanedlouho by mohla následovat i nadvláda politická, od toho ovšem existují organizace jako OSN (Organizace spojených národů – organizace usilující o udržení mezinárodního míru, členskými zeměmi jsou téměř všechny státy světa).

²⁹ Diamond, J.: *Osudy lidských společností: Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. 1. vydání. Praha: Columbus, spol. s. r. o., 2000.

³⁰ Samotný pojem „civilizace“ vidí Diamond jako problémový. Člověk doby mobilních technologií si pod pojmem „civilizace“ představí domácnost, supermarket, automobily a další „běžné“ předměty éry multimediálních médií. Tzv. „civilizovaný člověk“ si pod slovem „domorodec“ vybaví někoho, kdo chodí bos a téměř nahý po pralese a loví jídlo pro svou rodinu, aby společně přežili další den.

³¹ V oblastech západním světem nedotčených, „odříznutých“ od zbytku světa.

³² Myslím, že odpověď na tuto otázku je subjektivní – převážná část lidí, kteří žijí ve třetím tisíciletí ve velkých městech, jsou, podle mého názoru, na svůj život běžícím rychlým tempem zvyklí. Někteří z těchto lidí odsuzují společnosti žijící v souladu s přírodou jako primitivní, protože si myslí, že nemají dostatek inteligence na to, aby vyvinuli potřebné technologie a stali se tak „moderními“ společnostmi. Kdo je ale ve skutečnosti tou „primitivní“ společností? Národy, které žijí například na ostrovech, v pralesích apod. nebo my, kteří žijeme v „civilizacích“? Inteligence je relativní pojem – jak inteligenci měřit, respektive podle čeho? Každý člověk je přizpůsoben okolnostem, ve kterých vyrostl, podle toho se i chová. Podle mého názoru tedy nelze říci, kteří lidé žijícím tím či oním způsobem života, jsou inteligentnější.

abych odpověď na tuto otázku mohla alespoň částečně zvážit, vypravila jsem se prostřednictvím knihy Jareda Diamonda o několik milionů let zpět.

Vývoj člověka napříč tisíciletími

Historie člověka sahá do doby před sedmi miliony let. Poslední zkoumání vědců dokazují, že jakousi „kolébkou života“ člověka byla Afrika, kde člověk žil 5 – 6 milionů let ze své historie trvající přibližně 7 milionů let. První důkazy o existenci člověka v Evropě pocházejí z doby před půl milionem let a jsou uchovány v podobě fosilií. Přibližně ve stejné době začali tehdejší lidé obydlovat i Asii.

Již po věky se evolučně vyvíjí zvířata po boku s člověkem. U člověka došlo k „velkému skoku“³³, při kterém se část lidské populace posunula ve vývoji dopředu. „[...] před 100 000 a 50 000 lety [...] došlo ke změně organizace lidského mozku, aniž by se přitom změnila jeho velikost, a to pak umožnilo vznik moderního jazyka.“ (Diamond 2000: 38). Tento posun vytvořil prostor pro výhody z hlediska evoluce nad jinými skupinami obyvatel Země: „[...] Kromaňonnci patrně určitým způsobem využili své daleko dokonalejší technologie a své schopnosti řeči či obecně výkonnějších mozků k vyhlazení neandrtálců nebo k jejich vytlačení do okrajových oblastí, kde postupně vyhynuli.“ (Diamond 2000: 39). Diamondovu myšlenku si můžeme vysvětlit tak, že v případě inteligenční nadřazenosti „národa č. 1“ bylo v jeho silách, aby vytlačil „národ č. 2“, z území, které chtěl „národ č. 1“ obývat. V takovém případě můžeme polemizovat nad tím, zda-li byl „národ č. 2“ natolik hloupý, že se nechal vytlačit, nebo natolik chytrý, že se nechal vytlačit. Hloupý proto, že neměl prostředky k tomu, aby se bránil a bojoval o své území; chytrý proto, že – ať už prostředky k obraně měl nebo ne; pokud ano, pravděpodobně měl zbraně primitivnější – se nechtěl bránit, protože tento kmen věděl, že by vyhynul okamžitě při obraně svého území³⁴. Další v řadě otázek, která napadla i Jareda Diamonda, je, zda se národy při svém setkávání „křížily“ mezi sebou. Zajímá nás, co se dělo při setkávání nových kmenů – útočily na sebe bez prodlení nebo se nejprve snažily se poznat či se spřátelit? Podle mého uvážení je pravděpodobnější první varianta, tedy, že na sebe národy, které se neznaly, bez váhání útočily. Navzájem pro sebe byli tito lidé vetřelci, neznali se, nevěděli, odkud ti druzí

---

³³ „Velký skok“ – termín pochází z Diamond, J.: *Osudy lidských společností: Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. 1. vydání. Praha: Columbus, spol. s. r. o., 2000.

³⁴ Což samozřejmě neznamená, že se „národ č. 2“ nechal ze svého území jen tak „vystrnadit“ a odešel dobrovolně, nicméně se vytlačit nechal, což znamená, že nějací lidé z „kmenu č. 2“ přežili a nebránili tedy své území až do smrti.

pocházejí a co od sebe požadují. Potkat jiný kmen znamenalo totéž jako být vystaven riziku boje o území, a následně i boje o život.

I v dnešní době výzkumných technik a přístrojů zůstává otázkou, zda se toto „vylepšení“ člověka odehrálo pouze v jedné geografické oblasti, či na několika místech zároveň. Pokud se lidský mozek zdokonalil pouze u části populace Země žijící v jedné oblasti, jak postupoval vývoj dál? Rozšiřovala se „vylepšená“ populace do dalších oblastí naší planety a vymýtila tak ostatní civilizace? Pokud ano, jak k tomu došlo a jak dlouho takový vývoj trval? Někteří vědci namítají, že je možný jiný scénář, a to, že se lidský mozek zlepšoval u civilizací v několika zeměpisných oblastech paralelně. Potom přichází otázka – či potomci jsme? Té či oné vývojové větve člověka? Je možné, že se tyto civilizace potkaly? A co se v takovém případě stalo následně? Spojily se tyto kmeny nebo proti sobě snad válčily? Stejně jako jsou hypotetické právě položené otázky, nad možnými odpověďmi na ně se mohou pouze zamýšlet, neboť není jasné, zda je scénář o paralelně se vyvíjejících „zlepšených“ společnostech pravdivý. Nicméně dříve či později nějakou odpověď nalezneme, neboť máme k dispozici čím dál více kvalitnější a přesnější vědecké metody, a tedy i hypotézy jsou přesnější a bližší pravdě.

Faktem zůstává, že se v historii u skupiny lidí začala následkem reorganizace mozku vyvíjet řeč, tedy i pokrokovější schopnost komunikace mezi jednotlivými lidmi. Tento převrat nazval Jared Diamond právem „velkým skokem“, neboť tento „velký skok“ znamenal změnu v životním stylu tehdejších a následujících generací. Kmeny³⁵, které používaly moderní jazyk, rychleji pracovali na nových technologiích lovu a bylo pro ně snadnější podmanit si primitivnější kmeny lidí, u kterých nebyla řeč v takové fázi vývoje.

Odrazový bod

Poslední doba ledová skončila současně s koncem období pleistocénu přibližně 11 000 let před naším letopočtem. „Cestovatel v čase by tedy na základě návštěvy světa v době kolem roku 11 000 př. n. l. nedokázal správně předpovědět, na kterém kontinentu se lidské společnosti vyvinou nejrychleji.“ (Diamond 2000: 52). Tento letopočet jeví se jako milník vývoje lidských společností, po kterém se osudy lidských společností rozdělily.³⁶ Neboť teprve v této době lidé začínají žít „vesnickým životem“ na několika místech světa. Společnost lovu a sběru se téměř úplně přeměnila v zemědělskou komunitu – některé

---

³⁵ Mluvíme o Homo sapiens.

³⁶ Do konce doby ledové (11 000 př. n. l.) byli všichni lidé lovci – sběrači.

společnosti zůstaly u lovu a sběru. Z tohoto období pocházejí dva veliké objevy lidstva – písmo a zemědělství.

Od konce doby ledové se s během času pokroky vždy odehrávaly nejprve v Eurasii, poté ve zbylých částech světa – Diamond zmiňuje příklad výroby bronzových nástrojů – v jihoamerických Andách se začaly tyto nástroje vyrábět před rokem 1 500 našeho letopočtu, v Euroasii se bronzové nástroje vyráběly již o 4 tisíciletí dříve. Jareda Diamonda, stejně tak i mě, zajímá: „Proč vývoj lidstva na jednotlivých kontinentech postupoval tak odlišným tempem?“ (Diamond 2000: 10). Proč tedy některé skupiny lidí měli zbraně, které jiní měli o tisíciletí později?

Rozcestí společností – rozvoj domestikace³⁷, písma a zemědělství

S rostoucí hustotou obyvatel v jednotlivých společnostech, byly více patrné rozdíly v rozvrstvení společnosti. Diamond přichází s teorií o principu vrstev ve společnosti. Čím více lidí má daný kmen, tím větší pracovní silou disponuje. S větší pracovní silou se objevuje i selekce „nadřazených lidí“ – tito lidé si udržují odstup od „spodiny“, zakládají rodiny výhradně mezi svými členy, aby nedošlo k „infiltraci“ někým z pracující vrstvy. Tyto náčelnické elity rozdělovaly práci druhým, vybíraly od nich daně v podobě potravin.

Velkou změnu představovala domestikace živočichů a rostlin. Mnoho druhů plodin, které se nacházejí volně v přírodě, člověk nemůže jíst, protože by ho buď otrávil, nebo by je nestrávil. To malé množství plodin a zvířat, které jsou pro člověka potravou, bylo klíčovým k rozvoji společnosti. V momentě, kdy si člověk ochočil zvířata, jako jsou krávy, koně, kozy, získal nejen prostředky k zorání mnohem většího kusu půdy, než dokázal zorat sám rukama. S domestikací koní přišel i zvrat v průběhu válčení – společnosti mající koně budily respekt u společností, které koně nevlastnily a v podstatě se jich i bály – byla to velká neznámá stvoření. „Lidem, kteří je [koně] vlastnili, koně umožňovali urazit mnohem větší vzdálenosti, než bylo možné ujít pěšky, překvapivě zaútočit a uniknout dříve, než se mohla soustředit obranná síla, která by nad nimi měla převahu.“ (Diamond 2000: 79). S pomocí koní mohli válečníci nejen urazit větší vzdálenosti, ale mohli dokonce uvést více výbavy, např. zbraně či zásoby jídla a pití na dobu výpravy, nebo ulovenou potravu. Od první domestikace koní uběhlo zhruba 6 000 let – to značí, jak moc důležití byli koně pro obživu společností až do vynálezu železnice či automobilu, kterými byli koně nahrazeni.

---

³⁷ Domestikaci Diamond rozumí následující: „Domestikaci rostliny lze definovat jako její úmyslné pěstování, kterým lidé záměrně nebo mimovolně způsobí, že se tato rostlina posléze geneticky odliší od svého divokého předka v aspektech, jež ji učiní užitečnější pro lidské konzumenty.“ (Diamond 2000: 119).

„V lidských společnostech, které chovaly domácí zvířata, přispíval dobytek k výživě většího počtu lidí hned čtverým způsobem: poskytováním masa, mléka, chlěvské mrvy a taháním pluhů.“ (Diamond 2000: 90). S větším polem připraveným pro pěstování, přišel rozvoj zemědělství, tedy kontrolované produkce pro člověka výhodných potravin. Potravinu začaly být skladovány; zemědělské společnosti si mohly dovolit žít specialisty, jako jsou tesaři apod. (Diamond 2000). V těchto společnostech se díky specialistům mohly začít vyrábět železné zbraně (pokud se společnosti nacházely poblíž nalezišť železa a jiných kovů) a vyvíjelo se i písmo. Písmo, podle Diamonda, umožnilo šířit ve společnostech větší množství informací, znalostí a vědomostí. Ve společnostech, kde se písmo vyvinulo, bylo možné si přečíst ze spisů o národech žijících jinde na Zemi; kdežto národy bez písma si o jiných společnostech přečíst nemohly, nedostalo se jim tedy tolik znalostí. Španělé, kteří si z knih mohli číst o téměř celém světě, se mohli připravit na prostředí, které se chystali navštívit. „Španělé se z mnoha knih dozvídali o mnoha současných civilizacích v zemích daleko od Evropy, jakož i o několika tisíciletích evropské historie. [...] znalost písma učinila ze Španělů dědice ohromného množství poznatků o lidském chování a historii.“ (Diamond 2000: 83). Když se v 16. století setkali s inckým impériem v Cajamarce³⁸, jak popisuje Diamond, mohli být připraveni na to, že tamější obyvatelé nemají ani jiné zbraně kromě kyjů, ani lepší ochranu svých těl kromě prostých oděvů. (Diamond 2000).

Vznik zemědělství je opředen mnoha otázkami. Archeologické nálezy nám prozradily, že zemědělství se vyvinulo nezávisle na sobě na několika místech planety v různých obdobích. Nejdříve dosáhla domestikace, a tedy i produkce potravin, oblast jihozápadní Asie. (Diamond 2000: 104 – 105). V zemích, ve kterých se zemědělství nevyvinulo samostatně, se objevilo tak, že ho přijali tamější lovci-sběrači, kteří tento způsob obživy „okoukali od sousedů“. Lovci-sběrači žili na Zemi do zatím poslední doby ledové, na některých územích zůstali lidé u tohoto stylu života až do 20. století. (Diamond 2000: 118).

Diamond přemítá nad tím, co vedlo ke vzniku zemědělství.³⁹ „[...]rozhodnutí přijmout zemědělství nebylo učiněno v jakémsi vzduchoprázdnu, jako kdyby lidé předtím neměli žádné prostředky obživy. Produkci potravin a lov a sběr je třeba považovat za alternativní strategie, které si konkurují. [...] V průběhu posledních 10 000 let nicméně převládal přechod od lovu a sběru k produkci potravin. Proto je na místě otázka: Jaké faktory přechýlily konkurenční

---

³⁸ Dnešní území Peru.

³⁹ Ve druhé části nazvané „Vzestup a rozšíření produkce potravin“ v knize *Osudy lidských společností: Střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. 1. vydání. Praha: Columbus, spol. s r. o., 2000.

výhodu od prvního ke druhému z těchto způsobů obživy?“ (Diamond 2000: 115). V zásadě jde o fakt, že první zemědělci neměli žádný vzor pro to, „jak se zemědělství správně provozuje“, znamená to tedy, že se zemědělství vyvinulo přirozenou cestou – některým lovcům-sběračům (budoucím producentům potravin) docházely možnosti přírodního lovu a sběru divokých plodin, proto začali rostliny domestikovat, pěstovat je na svém území.

Diamond zvažuje možnosti, proč se někteří lovci-sběrači stali zemědělci a jiní zůstali lovci-sběrači, dokud to jen bylo možné – dokud nepřijali zemědělství od sousedních společenství nebo dokud je pokročilejší zemědělci nevyhubili. Lovci-sběrači se většinou hnali každý den za potravou, protože své zásoby neskladovali, nýbrž si obstarávali potravu dle aktuální potřeby; často se museli za potravou i přemísťovat. Oproti tomu takoví zemědělci produkovali mnoho plodin, nemuseli je hledat v lesích či po pláních; mohli své produkty i uskladňovat a tak se mohli usadit, zdržet se na jednom místě delší dobu. S usedlou společností se zvyšuje i hustota obyvatelstva – Diamond dokládá teorii: „Stále bydliště podporuje početnější lidské populace: umožňuje zkrátit interval mezi po sobě následujícími porody. Matka ve společnosti lovců-sběračů unese během stěhování tábora kromě svého skrovného majetku jenom jedno dítě.“ (Diamond 2000: 91). Naskýtají se další otázky, nad kterými Diamond přemýšlí vzhledem k souvislostem: „Přinutil růst populační hustoty lidí k tomu, aby přešli na produkci potravin, nebo produkce potravin umožnila vzrůst hustoty lidské populace?“ (Diamond 2000: 116 – 117). Přemítá nad oběma možnostmi, částečně s jeho úvahami sympatizuji i já. Obě možnosti vývoje domestikace rostlin se mi zdají zajímavé, nicméně jedna z nich je, z mého pohledu, více pravděpodobná.⁴⁰

Prvním scénářem by bylo zvýšení hustoty populace lovců-sběračů. Na příklad na jaře je přirozeně neideálnější doba rozmnožování pro mnoho druhů zvířat, i příslušné tendence jednotlivých druhů jsou výraznější. Je tedy možné, že v určité době se o něco zkrátil onen interval mezi po sobě následujícími porody a společenství lovců-sběračů začala postupně navyšovat svou hustotu. Tím měla tato společenství větší spotřebu potravy; mohlo se stát, že se „zásoby“ druhy potravy žijící divoce v přírodě pomalu ztenčovaly a lovci-sběrači byli přinuceni přijít na zvětšení pravděpodobnosti nálezů potravy. Byli donuceni samotnou přírodou k tomu, aby přišli na způsob, jak si obstarat potravu více. A tak se následně, po zvýšení hustoty populace, postupem času vyvinulo zemědělství v rámci zachování objemu potravy potřebné k přežití společnosti.

---

⁴⁰ Viz strany 28 – 29.

Vzhledem k mému názoru museli mít tehdejší lidé nějaký podmět k tomu, aby mohla jejich populace houstnout. Vždyť snažit se o vyšší číslo jejich společnosti by přišlo vniveč v případě, že by neměli dostatečné množství potravy – museli by buď všechny členy společenství živit podprůměrně, a následkem by někteří nejspíše zemřeli, nebo by museli obětovat nejslabší členy, kterým by nedali jídlo žádné, ale zajistili by tak dostatek potravy pro silnější jedince. Což by opět znamenalo úmrtí nejslabších, nebo společností vybraných, jednotlivců. Nárůst populace bez zvýšeného příjmu potravy by tak, podle mého uvážení, nebyl možný.

Druhou variantou je scénář, kdy lovci-sběrači z jistých důvodů pozvolna přešli na produkci potravin, následně měli potravin nadbytek a vedle živění specialistů (tesařů apod.) si mohli dovolit vyprodukované potraviny i skladovat, jelikož jich měli nadbytek. Tím, že měli zásoby potravin, odpadly jim starosti o potravu na následující dny, možná týdny či měsíce. Společně s menšími obavami o potravu a usedlejším stylem života mohly matky s klidným svědomím počít se svými partnery více dětí ve stejném časovém úseku. Tím nabírala populace producentů potravin na početnosti. Podobné myšlenky mohly provázet i Diamonda při formulaci otázky o tom, která skutečnost nastala dříve.

Souhlasím s Diamondem v tom, že lovci-sběrači mohli pozvolna přejít na zemědělský způsob života a tím získat nadbytek potravy – ta mohla být uskladňována. Nadbytek potravy dával lidem nové možnosti – živit specialisty či rozšiřovat svoje rody. Mně se zdá tato varianta způsobu vývoje zemědělství jako pravděpodobnější.

Zemědělství s sebou přináší další výhody, kromě rostoucího počtu obyvatel. Je jím například i rozvoj nových nástrojů či předmětů. Diamond zvažuje všechny možné klady života zemědělců, ale stejně tak i výhody života lovců-sběračů. Tedy i důvody, proč se některé společnosti rozhodly zůstat u lovu a sběru. Takoví lidé neměli příliš šancí na přežití – pokud byli sousedy zemědělců, v budoucnu se buď také stali zemědělci, nebo byli zemědělci nahrazeni (a tím pádem vyhlazeni). Nicméně některé skupiny lovců-sběračů žily ještě dlouhá tisíciletí po vzniku zemědělství, a to v oblastech, které byli přirozenými hranicemi „odříznuty“ od světa zemědělské produkce.

Nemoci

O tom, že polynéské ostrovní společnosti se v mnoha ohledech lišily od těch eurasijských, není pochyb. Rozdíly byly patrné v různých složkách – politická organizace,

sociální uspořádanost, ale i materiály, které se na oněch územích nacházely (např. naleziště kovů apod.). Tato diferenciací dala za vznik odlišnému vývoji. V eurasii se rozvíjela domestikace rostlin a zvířat, což znamenalo mnohé výhody: získávání užitku z domestikovaných zvířat (mléko, tažná síla, dopravní prostředek, srst) i rostlin (hedvábí aj.), nemocí⁴¹, které přešly z domácích zvířat na člověka. Podle Diamonda se člověk stykem s těmito nemocemi stal časem imunním. Problém nastal ve chvíli, kdy se lidé, kteří byli odolní vůči těmto původem zvířecím nemocem, setkali se společnostmi, které imunní nebyly – tyto situace vedly k epidemiím, které často zahubili značnou část neimunní populace.

Epidemie sehrály v historii lidstva klíčové role – Diamond zmiňuje příklad: „V roce 1527 jí [epidemii neštovic] totiž padl za oběť sám incký vládce Huayny Capak s většinou svého dvora. Vzápětí na ni zemřel i jeho designovaný dědic Ninan Kujuči. Nedlouho poté vypukl souboj o trůn mezi dvěma syny Huayny Capaka, Atahuallpou a jeho nevlastním bratrem Huascarem. [...] Nebýt této epidemie, Španělé by čelili sjednocenému impériu⁴².“ (Diamond 2000: 79 – 80). Neštovice zavinily občanskou válku o moc nad inckým impériem. Roztříštily sjednocenou říši; nepřátelé, kteří připluli po moři, měli jednodušší cestu k ovládnutí inckého území.

Epidemie neštovic či moru mohly mít v minulosti veliký vliv na hospodářství. Pokud se šířila určitou oblastí epidemie neštovic, jako tomu bylo například v 16. století v incké říši, byl oslaben příjem potravin pro přeživší jedince. Ve společnosti lovců-sběračů to znamená, že společenství má méně mužů pro sběr a lov, znamená to tedy menší příjem potravy. V případě morové epidemie ve 14. století bylo ohrožení přeživších velmi výrazné. Evropské společnosti tou dobou pěstovali zemědělství; značnou část obyvatelstva Evropy zabila tzv. „černá smrt“, jak se mor pro jeho příznaky nazýval. Mnoho lidí zemřelo, další byli oslabeni hladem, který se šířil napříč celou Evropou. Hladem zesláblí lidé byli morem nakaženi mnohem snadněji. Pokud byla společnost zasažena epidemií, dotkla se všech složek života. Někteří lidé zemřeli vlivem nemoci, jiní jejími následky.

Zániky společností

Některé lidské společnosti v průběhu tisíců let vznikaly, ale mnoho jich i zaniklo. Lidstvo se pyšní dvěma velmi významnými vynálezy, které jej ovlivnily na zbytek věků – prvním je písmo, druhým zemědělství. Existovaly společnosti, které prosperovaly, rozvíjely

---

⁴¹ Takovými nemocemi jsou neštovice, spalničky, chřipka (Diamond 2000: 94).

⁴² Španělé se střetli i inckým impériem pod vedením Atahuallpy v roce 1532 u Cajamarcy.

se, ale časem náhle „zkolabovaly“. Jared Diamond se snažil hledat příčiny. Jednou z příčin mohl být i nadměrný lov zvěře a ryb v tavných oblastech, společně s rostoucí populací a úbytkem lesů (přírodního prostředí, kde společnosti lidí žily) se mohla vytvořit zkázonosná kombinace – dalo by se mluvit o „ekologické sebevraždě“. Větší počet obyvatel má náročnější potřeby: sní větší množství potravy, potřebuje víc ošacení, apod. Konflikt vedoucí ke „kolapsu“⁴³ společnosti mohl nastat i ve chvíli, kdy byly určité druhy rostlin dovezeny do jiného prostředí, než je jejich přirozené. Takovéto rostliny mohly vyhubit ty místní, které byly životně důležité pro zdejší společnost.

Důvody vedoucí ke zhroucení společností jsou různé. Mohlo se stát, že některá společenství neunesla tíhu svých „vynálezů“. Původní obyvatelé Ameriky měli obrovskou nevýhodu v tom, že nebyli imunní vůči nemocem pocházejícím od dobytka. Příčina je přitom zřejmá – v rámci obstarávání potravy vyvraždili všechny velké savce, nezbyli jim žádní k domestikaci. Původní obyvatelé Ameriky tedy nechovali žádné velké savce, nepřišli tedy do styku s nemocemi, které pocházely od dobytka a logicky vyvozeno – nemohli být proti těmto nemocem ani imunní. Proto když později připluli Evropané na lodích, bylo pro ně tak snadné dobít Ameriku – velká část původních obyvatel zemřela na epidemie nemocí, které sem dovlekli Evropané na svých lodích.

Mezi řádky

Filosofie dějin Jareda Diamonda se od té klasické liší. Diamond se na filosofické problémy dívá z hlediska vědy; vysvětluje historické jevy pomocí přírodních zákonů. Z hlediska Jareda Diamonda mnohem více, než například Napoleon⁴⁴, dějiny lidstva ovlivnily události v samotné přírodě. Takovými událostmi mohou být: domestikace rostlin a živočichů, nemoci, které se šířily napříč lidskou populací a jiné. „Nová“ filosofie dějin, tak, jak ji představuje Jared Diamond, není schopna proroctví, jaké je možné najít u G. W. F. Hegela.⁴⁵ Filosofie dějin, po vzoru Diamonda, je schopná predikce, ovšem ve vědeckém smyslu. Dokáže nastínit scénáře, které se mohou odehrát v případě, že v přírodě nastanou určité

---

⁴³ Pojem „kolaps“ Diamond definuje jako úbytek populace nebo slábnutí ekonomické, politické provázanosti mezi společnostmi na širším území po delší dobu. (Diamond, 2008).

⁴⁴ Napoleon I. Bonaparte (1769 – 1821) – francouzský voják, který změnil za svého života zemi, ve které žil. Z řadového vojáka se vypracoval na doživotní funkci prvního konzula, vydal i občanský zákoník. Vedl mnoho bitev, nebál se obětovat vysoké množství lidí, aby dosáhl toho, po čem toužil a vyhrál určené bitvy.

⁴⁵ G. W. F. Hegel předkládá teorii, podle které všichni lidé, po uvolnění se od všeho lidského, splynou v jedno společné kolektivní vědomí a nebude třeba žádných zákonů.

jevy.⁴⁶ Diamondovy teorie o dějinách jsou mnohem hůře zneužitelné než například filosofie Hegelova.⁴⁷ Jeho hodnoty jsou neutrální, nikomu neubližují; přistupuje k dějinám pouze na základě přírodních jevů. K vysvětlení společenských úkazů v průběhu tisíců let racionálně používá fakta, zůstává relativně objektivním.

Povědomí současné⁴⁸ společnosti je takové, že co je civilizované, je dobré, pro člověka výhodné a užitečné. Lidé si užívají moderní techniky – bydlí ve vytápěných bytech či domech, jezdí do práce autem, nosí brýle, volají si mobilními telefony, posílají si e-maily, dívají se v televizi na dokumenty o „primitivních kmenech“ žijících na odlehlých místech planety. Opravdu jsme o tolik vyspělejší než tyto domorodé kmeny?

Masovými médii již několikrát v jejich historii proběhly zprávy o tom, že někde v přírodě ztroskotalo letadlo. Mnoho lidí při podobných haváriích přijde o život. Ti, kteří přežijí, jsou v některých⁴⁹ případech vystaveni životu v „divoké“ přírodě. Jak dlouho dokážou lidé z civilizace přežít ve volné přírodě? Jestliže nemají speciální výcvik či znalosti, příliš dlouho nejspíše nepřežijí⁵⁰. Je to způsobeno tím, že lidé jsou zvyklí na podmínky, ve kterých žijí. V případě, že někdo vyrostl obklopen technikou, těžko si bude zvykat v přírodě, kde není nic jisté, ani to, že se dožije druhého dne. Pokud člověk žije od narození ve volné přírodě, kde se musí starat o příjem potravy, ochránit rodinu před nebezpečím, budou tomu odpovídat jeho znalosti a zkušenosti. Jestliže takto rozdílné lidi postavíme k sobě, nejspíše by se divili jeden druhému, jak směšně se ten druhý chová. Každý člověk je přizpůsoben přírodním podmínkám, ve kterých žije – to je teorie Jareda Diamonda. Jednotlivé společnosti se vyvinuly ve svém prostředí, ve kterém reagovaly na své aktuální okolí a podle toho se také tyto společnosti chovaly.

Metody a principy nové filosofie dějin

Přístup Jareda Diamonda k filosofii dějin je založen na poznacích moderní vědy; vysvětluje vývoj dějin lidstva na základě vědecky ověřených informací. Jeho tvrzení o

---

⁴⁶ Za příklad lze považovat Diamondovu teorii o zemědělském typu života (vyvinul se v souladu s domestikací rostlin a živočichů), který, oproti životu lovců-sběračů, umožňuje ženám přivést na svět děti v kratším intervalu.

⁴⁷ Hegel ospravedlňuje násilí na lidech za účelem „lepšího“ výsledku. Omlouvá vůdce, kteří nastolili totalitu, protože je přesvědčen, že činy totalitních diktátorů posunou lidstvo kupředu, postupně až ke splnutí ke kolektivnímu vědomí.

⁴⁸ V druhé dekádě 21. století.

⁴⁹ Jsou známy případy ztroskotání letounů v lesích, pralesích, či v horách daleko od civilizace. Příkladem je nehoda z roku 1947 – vrak letadla byl nalezen v argentinských Andách v roce 2000, tedy 53 let po jeho ztroskotání. (Strange and Unusual Accidents. In: *Plane Crash Info* [online]. 1997-2012 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://planecrashinfo.com/unusual.htm>).

⁵⁰ Nevědí, kde bezpečně přespat, kde hledat potravu, jak se bezpečně ukrýt před šelmami, která voda je pitná, ...

dějninách nejsou nahodilá, každou svou teorii dokládá vědecky ověřeným faktem. Nepřemýšlí nad hypotetickými scénáři bez předložených důkazů; nesmýšlí o neexistujících věcech, či takových věcech, které mohou někde existovat. Tato „nová“ filosofie dějin, zapadající do programu scientisticky zaměřených proudů v moderní, zejména anglosaské, filosofii⁵¹, tedy není metafyzická. Druhou vlastností filosofie dějin je linearita – tu Diamond obhazuje. Každá událost v dějinách je neopakovatelná, nevratná. Dějiny lidstva, podle Jareda Diamonda, nespějí k žádnému cíli; ve svém díle neudává ani žádnou předpověď, kterým směrem se bude vývoj dějin ubírat. V souvislosti s ním nemůžeme mluvit o finalitě, ani o predikci. Diamond by byl, myslím, schopný predikce pouze ve vědeckém smyslu – tzn., že by se mohl vyjádřit k tomu, jaké situace mohou nastat, když zadáme jasné specifikované výchozí podmínky. Vždy podléháme idealizaci a určité podmínky přehlízíme. Díky tomu pak předpovídáme určité trendy, které se jeví pravděpodobné za daných, idealizovaných podmínek.

Na vědě je založený i postoj, který Diamond zaujímá v otázce předurčenosti; nejlépe by se tento postoj dal nazvat jako environmentální determinismus. Diamond věří, že všichni lidé jsou předurčeni k tomu, co dokážou, tím, v jakém prostředí se narodí a kde jsou vychováni. Podmínky, ve kterých žijeme, nám umožňují dělat to, co děláme; bez těchto podmínek bychom dané věci nedokázaly. V případě, že by se například Karel IV.⁵² nenarodil v Čechách, ale na jiném místě, nestal by se českým králem, římským císařem a česká země by nedosáhla takového rozkvětu, jakému se jí dostalo během jeho vlády. To, co Karel IV. dokázal, mu dovolily podmínky, ve kterých žil. Každý člověk je ovlivněn prostředím, ve kterém se narodí a v němž vyrůstá. Toto prostředí dává člověku vlastnosti a kvality, které se liší od těch, které by získal, kdyby se narodil na jiném místě.

Pojetí svobody člověka

Vzhledem k jejich odlišnému postoji k filosofii dějin, jsem se přesvědčila, že i na svobodu člověka se dívají Hegel a Diamond rozdílně. Oba jsou přesvědčeni, že svoboda člověka je něčím udána – člověk je něčím determinován, což s vyhraněním svobody souvisí. U Hegela jde o determinaci Duchem. V průběhu dějin se svoboda člověka utvrzuje s množstvím událostí, které prožil. Člověk bude z Hegelova hlediska svobodný tehdy, až všichni lidé dojdou stavu ideálního státu, ve kterém budou všichni mít jedno kolektivní

---

⁵¹ E. O. Wilson, který se snaží najít odpovědi na tradiční filosofické otázky pomocí exaktních metod přírodní vědy. Tento program nazval Sociobiology. (Wilson, 1975).

⁵² Karel IV. (1316 – 1378) – český král, římský císař; zakladatel pražského arcibiskupství, Karlovy univerzity, hradu Karlštejn, Karlova mostu ad.

vědomí a zbaví se všeho, co je dělá lidmi.⁵³ V tomto bodě budou, podle Hegela, lidé svobodní; ale také přesně v tomto stádiu Duch konečně nalezne sebe sama. Je tento popsáný stav opravdu svoboda? Myslím si, že Hegel svobodu pojal úplně v jiném rozměru, než jak o ní smýšlí většina lidí v jednadvacátém století.⁵⁴ Výše popsáný stav Hegelem popsané svobody je jeho vize o svobodě, různí lidé si mohou pod pojmem „svoboda“ představit mnoho jiných definic či situací.

Diamond na svobodu člověka nahlíží také skrze determinaci. Podle něj je člověk závislý na zeměpisné poloze a celkových přírodních podmínkách, ve které se narodí. Lidé dělají činy, které jsou jim umožněny jen proto, že to dovolují přírodní podmínky, ve kterých žijí. Všichni lidé jsou ovlivňováni tím, v jaké oblasti žijí – podle toho se vyvíjí jejich schopnosti, vlastnosti a dovednosti. S tímto názorem souhlasím, proto si myslím, že je povrchní tvrdit o kmenech žijících po vzoru lovců-sběračů, že jsou „primitivní“. Podle mě to není pravda, jsou pouze přizpůsobeni podmínkám, ve kterých žijí.

---

⁵³ Emocí, pudů, apod.

⁵⁴ V jednadvacátém století mají lidé slovo „svoboda“ spojeno především s pojmem „demokracie“, což je státní uspořádání, ve kterém má člověk právo na volné vyjadřování se, pokud nejde o urážení jiných lidí či etnik, může se volně pohybovat, cestovat a rozhodovat se podle svého svědomí a vědomí.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá tématem filosofie dějin. Vlastnostmi klasické filosofie dějin jsou metafyzičnost a její neverifikovatelnost, linearita, finalita, predikce a determinace. Oba druhy filosofie dějin, jak metafyzická klasická filosofie dějin, tak ověřitelná nová filosofie dějin mají společný znak, v jehož souvislosti mluví o vývoji lidstva, a tím je linearita. Z pohledu Hegela i Diamonda jsou dějiny neopakovatelné, každý okamžik je jedinečný.

Ostatními uvedenými vlastnostmi se od sebe obě filosofie dějin liší. V prvním oddíle jsem uvedla myšlenky G. W. F. Hegela, které jsou neověřitelné, nedoložitelné, neverifikovatelné. Jared Diamond své teorie podkládá výsledky vědeckého bádání. V otázce finality se názory obou filosofů také rozcházejí – Hegelův konečný stav lidstva je ideální pruský stát s jednotným kolektivním vědomím. Diamond dějinám žádný cíl neurčuje, dějiny stále pokračují na základě probíhajících situací a událostí, které je možné vědecky popsat. Budoucí vývoj či jeho směr nám udává G. W. F. Hegel v podobě Ducha; dostává se nám proroctví, které říká, že tím, jak dějiny probíhají, se Duch snaží najít svou dokonalou podobu. V nové filosofii dějin žádnou predikci budoucnosti není možné nalézt, alespoň ne v metafyzickém smyslu. Pátým znakem filosofie dějin je determinace, která je u Hegela vyjádřena prostřednictvím Ducha, který si s lidmi dělá, co chce. Diamond je také determinista, konkrétně environmentální determinista. Hegel s Diamonem se tedy otázce vývoje dějin shodnou pouze na jednom znaku, a tím je linearita, v ostatních čtyřech mají rozdílné názory.

Obor filosofie dějin není mrtvý, „novou“ filosofii dějin, **pokud ji chceme nadále vytvářet**, je třeba ji chápat jako Jared Diamond – používat k jejímu tvoření vědu. Klasická filosofie dějin, jak ji známe od Georga Wilhelma Friedricha Hegela, pátrá po historických zákonitostech a na jejich základě vytváří proroctví. Oproti tomu „nová“ filosofie dějin, aby mohla nadále existovat, se musí vzdát určitých témat, například právě onoho proroctví. Jared Diamond se prostřednictvím filosofie dějin nesnaží předpovídat, kterým směrem se vývoj lidských společností bude ubírat. S tímto postojem by nejspíš sympatizoval Karl Raimund Popper. S největší pravděpodobností by dodal, že Diamondova filosofie dějin je nevinná, velmi těžce zneužitelná (na rozdíl od pojetí filosofie dějin G. W. F. Hegela, kterého Popper tak silně kritizoval za jeho totalitní názory).

Summary

This thesis deals with the topic of philosophy of history. The thesis is divided into three main parts. In the first part I focused on the traditional philosophy of history by Georg Wilhelm Friedrich Hegel. The second part deals with the critique of the traditional philosophy of history by Karl Raimund Popper. Last but not least is the new approach to the philosophy of history by Jared Diamond.

The main aim of the thesis was to claim whether Jared Diamond is or is not the philosopher of history. In the thesis I proved that Jared Diamond is a philosopher of history. He uses science as a pillar to his philosophy – that is exactly the way in which the “new” philosophy of history can be used.

Literatura a zdroje

Blecha, I.: *Filosofie*. 4. opravené a rozšířené vydání. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s. r. o., 2004. ISBN 80 – 7182 – 147 – 0.

Diamond, J.: *Kolaps. Proč společnosti zanikají a přežívají?* 1. vydání. Praha: Academia, 2008. ISBN 978 – 80 – 200 – 1589 – 1.

Diamond, J.: *Osudy lidských společností: střelné zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. 1. vydání. Praha: Columbus, spol. s. r. o., 2000. ISBN 80 – 7249 – 047 – 8.

Fukuyama, F.: *Konec dějin a poslední člověk*. 1. vydání. Praha: Rybka Publishers, 2002. ISBN 80 – 86182 – 27 – 4.

Hegel, G. W. F.: *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. ISBN 80 – 86559 – 19 – X.

Major, L., Sobotka, M.: *G. W. F. Hegel Život a dílo*. 1. vydání. Praha: Mladá Fronta, 1979. ISBN 23 – 141 – 79.

Popper, K. R.: *Bída historicismu*. 2. opravené vydání. Praha: Alfaprint, 2008. ISBN 80 – 7298 – 007 – 6.

Wilson, E. O.: *Sociobiology*. 1. vydání. Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 1975. ISBN 0 – 674 – 81621 – 8.

Internetové zdroje

FRANKL, Michal. Adolf Hitler. In: *Holocaust.cz* [online]. 2001, 21.4.2012 [cit. 2012-04-29]. Dostupné z: <http://www.holocaust.cz/cz2/history/people/hitler>

Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2010 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/schelling/>

Karl Popper. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2009 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/popper/>

Jared Diamond: Geographer. In: *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. 2009 [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://www.nationalgeographic.com/explorers/bios/jared-diamond/>

Strange and Unusual Accidents. In: *Plane Crash Info* [online]. 1997-2012 [cit. 2012-04-21]. Dostupné z: <http://planecrashinfo.com/unusual.htm>